

«Το Φυσικό Περιβάλλον της χώρας μας από την Αρχαιότητα μέχρι Σήμερα»

Δρ. Θεοχάρης Ζάγκας, Καθηγητής Σχολής Δασολογίας & Φ.Π. Α.Π.Θ.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ –

ΣΧΟΛΗ ΔΑΣΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΤΗΛ. +302310 998903 ΦΑΞ:+302310 998904

Τ.Θ. 262 Τ.Κ. 54124 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

e-mail: zagas@for.auth.gr

SUMMARY.

THE NATURAL ENVIRONMENT OF GREECE

FROM ANCIENT TIMES UNTIL TODAY.

T. D. ZAGAS

ARISTOTLE UNIVERSITY OF THESSALONIKI

SCHOOL OF FORESTRY AND NATURAL ENVIRONMENT

P.O. box 262 P.C.541 24 Thessaloniki Tel +302310998903 fax: +302310998905

e-mail zagas@for.auth.gr

Greek natural environment attracted the attention and wonder of man from ancient times. References to the natural environment and especially to the forests of ancient Greece are found in the works of Homer, Plato, Aristotle, Theophrastus and others. Greek forests have been connected to religion and many of them were thought to be holy.

Hence many were strictly protected and left to natural development which has resulted in the attractive multistory structure of virgin forests. These holy woods have persisted over time, just as the temples of the ancient Greek Gods were transformed into Christian churches.

The greek population was extremely reduced during the Roman era and as a result of the reduced needs in grazing and fuel wood, forests increased even in southern Greece and Epirus.

This situation remained stable until Byzantine era. Forest destruction from illegal cutting, wildlife and other human activities, was observed all around cities such as Athens, Patra, Corinth, Thebes, Argos and Thessaloniki and in general along the coasts. However, the forests of the interior and especially those of the high mountains remained untouched. During the Byzantine era (1332 AD) , Peloponnesus, and particularly the western part of it produced oak and pine wood for shipbuilding and this continued until 1890. At this time greek forests increased, except for the areas where they were destroyed by early civilizations (Minoan, Classic, Macedonian etc). Forests were also

exploited for sheep and goat grazing and had special value as hunting areas. Great importance was attached to hunting by the Byzantine Emperors.

During the period of Turkish domination many agricultural areas were abandoned because of the taxes imposed on agricultural production. Reforestation occurred as a consequence, and hence the forest cover of Greece increased at this time. The most mountainous forest complexes remained untouched until the 20th century and many of them, due to their naturalness, composition, ecological interest, natural beauty and other special characteristics, were designated as protected areas in this century.

Εισαγωγή:

Η Ελλάδα είναι χώρα ορεινή, με μεγάλη ποικιλία αναγλύφου, γεωλογικών σχηματισμών, εδαφών, μικροκλιμάτων και μικροπεριβαλλόντων. Το γεγονός αυτό έχει άμεσο αντίκτυπο στη βλάστηση και τη χλωρίδα της και στη βιοποικιλότητα γενικότερα.

Η Ελλάδα είναι μια από τις δυο χώρες με την πλουσιότερη χλωρίδα στην Ευρώπη. Παρόλο που η βλάστηση υποβλήθηκε για πολλές χιλιάδες χρόνια στην καταστρεπτική επίδραση του ανθρώπου, πάνω από 6000 είδη φυτών κατάφεραν να επιζήσουν μέχρι σήμερα. Αν λάβουμε υπόψη τη σχέση ανάμεσα στον αριθμό των ειδών και την έκταση της χώρας θα διαπιστώσουμε πως η σχέση αυτή είναι έξι φορές μεγαλύτερη στην Ελλάδα απ' ό τι στα κράτη της ΒΔ Ευρώπης (Γαλλία, Γερμανία, κλπ). Ακόμα πιο εντυπωσιακός είναι ο αριθμός των ενδημικών φυτών (φυτών που συναντώνται μόνο στην Ελλάδα) αφού στη χώρα μας υπάρχουν γύρω στα 700 ενώ σε άλλες χώρες δεν υπάρχουν παρά ελάχιστα. (Μπάουμαν 1993).

Ο πλούτος όμως αυτός δεν είναι γνωστός ανά τον κόσμο και οι περισσότεροι θεωρούν ότι η Ελλάδα είναι μια χώρα με ζεστό και ξηρό κλίμα και βραχώδη νησιά και παραλίες. Για να δει κανείς το μεγαλείο του φυσικού περιβάλλοντος θα πρέπει να ταξιδέψει στην ενδοχώρα και στα ψηλά βουνά. Επίσης δεν είναι όλες οι περιοχές πλούσιες σε φυτικά είδη. Κάποια από τα βουνά μας τα οποία έμειναν σχετικά ανέπαφα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα χαρακτηρίζονται ως βοτανικοί παράδεισοι αφού σ' αυτά συναντά κανείς φυτά μοναδικά στον κόσμο. Τέτοια είναι ο Όλυμπος, ο Ταΰγετος, ο Άθως, τα βουνά της Κρήτης, η Ροδόπη, ο Γράμμος, τα βουνά της Ευρυτανίας και η Πίνδος γενικότερα (Ντάφης κ.α. 2002)

Πολλά από τα παραπάνω φυτά έχουν εξαιρετικές φαρμακευτικές ιδιότητες οι οποίες ήταν γνωστές από την αρχαιότητα. Δεν είναι όμως μόνο ο πλούτος της χλωρίδας που χαρακτηρίζει το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας. Ανάλογη περίπτωση είναι η κατάσταση στην πανίδα όπου είδη τα οποία σε άλλες χώρες έχουν εξαφανισθεί εδώ και αιώνες, στη χώρα μας διατηρούνται σε ικανοποιητικούς πληθυσμούς. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά την καφετιά αρκούδα, το λύκο, τον αγριόκουρκο και τα διάφορα αρπακτικά τα οποία μας ξαφνιάζουν ευχάριστα στις διάφορες φυσικές περιοχές της χώρας.

Άλλο ένα σημαντικό στοιχείο του φυσικού περιβάλλοντος της Ελλάδος είναι οι γεωλογικοί σχηματισμοί οι οποίοι υπάρχουν σχεδόν σ' όλες τις γωνιές της. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά την κοιλάδα των Τεμπών, το φαράγγι του Βίκου, την κοιλάδα του Αώου, το φαράγγι του Ενιπέα, το φαράγγι της Σαμαριάς και το εντυπωσιακό φαράγγι Πανταβρέχει στο Ν. Ευρυτανίας που πρόσφατα μελετήθηκε και πρόκειται να χαρακτηριστεί προστατευόμενη περιοχή.

Το φυσικό περιβάλλον στην αρχαία Ελλάδα

Το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδος προκάλεσε το ενδιαφέρον και το θαυμασμό του ανθρώπου από την αρχαιότητα. Αναφορές στο φυσικό περιβάλλον και ιδιαίτερα στα δάση απαντώνται στα έργα του Ομήρου, του Πλάτωνα, του Αριστοτέλη, του Θεόφραστου και άλλων. Ο Όμηρος αναφέρεται σε μεγάλης χρονικής διάρκειας δασικές πυρκαγιές και σε μεγάλους αριθμούς αιγών οι οποίες έβοσκαν μέσα στα δάση, ενώ ο Αριστοτέλης αναφέρει εκτενή παραγωγικά δάση στη δυτική Κρήτη και στη Μακεδονία.

Το λιμάνι της αρχαίας Αμφίπολης στη Μακεδονία χρησιμοποιούνταν για την εξαγωγή ξύλου κατάλληλου για την κατασκευή πλοίων. Είδη άγριων ζώων τα οποία σήμερα έχουν εξαφανισθεί, ζούσαν στα δάση της αρχαίας Ελλάδας, όπως βίσσονες (βουβάλια), «μακρύκεροι ταύροι» και λιοντάρια.

Πολλά από τα δάση της αρχαίας Ελλάδος έχουν συνδεθεί με τη θρησκεία και πολλά από αυτά εθεωρούντο ιερά. Για το λόγο αυτό πολλά εξ αυτών προστατεύονταν αυστηρά και αφήνονταν στη φυσική τους εξέλιξη. Το γεγονός αυτό συνετέλεσε στο να αποκτήσουν εντυπωσιακή πολυόροφη δομή παρθένων δασών. Παραδείγματα τέτοιων δασών είναι:

- Το ιερό άλσος της αρχαίας Αθήνας
- Το ιερό άλσος του Άργους
- Το ιερό άλσος της Αρτέμιδος στη Σκυλούντα
- Το ιερό άλσος της Δέσποινας στην Αρκαδία
- Το ιερό άλσος της Δωδώνης
- Το ιερό άλσος του Ευμενίδη στον Κολονό
- Το ιερό άλσος του Διός στην Ολυμπία, το οποίο ανακηρύχθηκε από τον Ηρακλή και ονομάστηκε «Άλις» κ.λ.π.

Αυτά τα αρχαία άλση διατηρήθηκαν και διασώθηκαν με το χρόνο, ακριβώς όπως και οι ναοί των αρχαίων θεών οι οποίοι στη συνέχεια μετατράπηκαν σε χριστιανικούς ναούς.

Θεά των ελληνικών δασών, του κυνηγιού και ολόκληρης της φύσης, ήταν η δραστήρια ορεσίβια θεά Άρτεμις, αδελφή του θεού Απόλλωνα ο οποίος ήταν ο θεός του φωτός, της αρμονίας, των επιστημών και τεχνών και επίσης ο προστάτης των δασών και των ιερών αλσών.

Η Ρέα ή Κυβέλη, η μεγάλη θεά ή Μητέρα των Θεών, σύζυγος του Κρόνου, ήταν η θεά της ελεύθερης φύσης και των Ορέων. Αυτή ήταν «υπεύθυνη» κυρίως στα βουνά της Κρήτης, ενώ φυγάδευσε το γιό της το Δία για να τον προστατέψει από τον πατέρα του τον Κρόνο. Άλλες θεότητες σχετικές με το φυσικό περιβάλλον (βουνά και δάση) ήταν οι Μούσες και οι Νύμφες, ενώ ο Πάνας ήταν θεός των βοσκών (Κοντός 1929, Μπάουμαν 1993).

Το φυσικό περιβάλλον από τη Ρωμαϊκή εποχή και μέχρι την περίοδο της Τουρκοκρατίας

Ο ελληνικός πληθυσμός μειώθηκε δραματικά κατά τη Ρωμαϊκή εποχή. Η πόλη των Θηβών μετατράπηκε σε μικρό οικισμό και η πόλη του Πειραιά σε μικρό χωριό. Η Ήπειρος αναφέρεται από την Ομηρική Εποχή ως φτωχή σε δάση και πλούσια σε λιβάδια όπως σήμερα, ενώ η Μακεδονία ως πλούσια σε δάση. Γενικά, κατά τη διάρκεια της

ρωμαϊκής εποχής, λόγω της μείωσης των πληθυσμών και της επακόλουθης μείωσης των αναγκών βόσκησης και καυσοξύλων, τα δάση αυξήθηκαν ακόμα και στη Νότια Ελλάδα και την Ήπειρο.

Η κατάσταση έμεινε σταθερή μέχρι τη βυζαντινή εποχή. Καταστροφές δασών από αλόγιστες υλοτομίες, δασικές πυρκαγιές και άλλες ανθρώπινες δραστηριότητες παρατηρήθηκαν γύρω από τις πόλεις των Αθηνών, της Πάτρας, της Κορίνθου, των Θηβών, του Άργους, της Θεσσαλονίκης και κατά μήκος των παραλίων.

Ωστόσο, τα δάση στο εσωτερικό της χώρας και ιδιαίτερα εκείνα των ψηλών βουνών έμειναν ανέπαφα. Κατά τη διάρκεια της βυζαντινής εποχής (1332 μ.Χ.) η Πελοπόννησος και ειδικότερα το δυτικό τμήμα της, παρήγαγε ξύλο δρυός και πεύκης κατάλληλο για ναυπηγική και αυτό συνεχίστηκε μέχρι το 1890 μ.Χ. Αυτή τη χρονική περίοδο τα ελληνικά δάση αυξήθηκαν, εκτός των εκτάσεων οι οποίες καταστράφηκαν, στη διάρκεια των πρώιμων πολιτισμών (Μινωικού, Κλασσικού, Μακεδονικού κ.λ.π.)

Τα δάση εκμεταλλεύονταν επίσης ως χώροι βόσκησης αιγοπροβάτων και είχαν ιδιαίτερη αξία ως χώροι κυνηγιού. Μεγάλη σημασία δόθηκε και από τους βυζαντινούς αυτοκράτορες στο κυνήγι.

Κατά την περίοδο της Τουρκικής κατοχής πολλές γεωργικές εκτάσεις εγκαταλείφθηκαν εξαιτίας της επιβαλλόμενης φορολογίας στη γεωργική παραγωγή. Αυτό είχε ως επακόλουθο τη φυσική αναδάσωση των εκτάσεων αυτών και την αύξηση της δασοκάλυψης της Ελλάδος κατά τη χρονική αυτή περίοδο.

Ο ελληνικός πληθυσμός μετακινήθηκε σε υποορεινές και ορεινές περιοχές (υψόμετρα 500 -1000 μ.) και οι ανάγκες τους σε καυσόξυλα και τεχνικό ξύλο καλύπτονταν από τα γειτονικά δάση τα αποκαλούμενα «Μπαλνταλίκια». Τα δάση τα οποία υπέφεραν περισσότερο κατ' αυτή την περίοδο ήταν τα δρυοδάση και τα δάση οξιάς (Κοντός 1929, Γρίσπος 1973, Γερασιμίδης 2001).

Το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδος κατά το 20ο αιώνα.

Τα πιο ορεινά δασικά συμπλέγματα έμειναν ανέπαφα μέχρι τον 20ο αιώνα και πολλά από αυτά λόγω της φυσικότητας, της σύνθεσης, του οικολογικού ενδιαφέροντος, της φυσικής ομορφιάς και άλλων ιδιαίτερων χαρακτηριστικών, κηρύχθηκαν ως προστατευόμενες περιοχές στη διάρκεια του περασμένου αιώνα.

Η ιδέα της κήρυξης κάποιων συγκεκριμένων δασικών εκτάσεων ως φυσικών αποθεμάτων για τη διατήρηση των φυσικών χαρακτηριστικών τους γεννήθηκε και μπήκε σε εφαρμογή το έτος 1937 από τη δασική υπηρεσία. Το έτος αυτό ψηφίστηκε ο νόμος 856/1937 ο οποίος προέβλεπε την ίδρυση εθνικών δρυμών. Το πρώτο από αυτά ιδρύθηκε το έτος 1938 στον Όλυμπο, την κατοικία των δώδεκα θεών της ελληνικής μυθολογίας. Το έτος 1971 με τον νόμο 996/1971 θεσπίστηκαν δύο ακόμα κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών γνωστές ως αισθητικά δάση και προστατευόμενα μνημεία της φύσης. Ο νόμος αυτός προέβλεπε επίσης την προστασία της πανίδας, της χλωρίδας και των οικοτόπων, ρύθμιζε το κυνήγι και προέβλεπε την ίδρυση καταφυγίων θηραμάτων, εκτροφείων θηραμάτων και ελεγχόμενες κυνηγετικές περιοχές. (Τζουβάρας 1983, Τρακόλης 1999, Trakolis et. al. 2005)

Το έτος 1986 ψηφίστηκε ο νόμος 1650/1986 για την προστασία του περιβάλλοντος. Ο νόμος αυτός προβλέπει πέντε κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών οι οποίες είναι:

- Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης
- Περιοχές προστασίας της φύσης
- Εθνικά πάρκα

- Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί – προστατευόμενα τοπία – Στοιχεία του τοπίου και
- Περιοχές οικοανάπτυξης

Το έτος 1998 τα καταφύγια θηραμάτων μετονομάστηκαν σε καταφύγια άγριας ζωής (νόμος 2637/1998) λαμβάνοντας υπόψη ότι αυτά δεν διαχειρίζονταν μόνο για την προστασία των άγριων ζώων αλλά επίσης ως περιοχές προστασίας της φύσης.

Το ίδιο έτος δημοσιεύθηκε υπουργική απόφαση η οποία προέβλεπε τη συγκρότηση Εθνικής Επιτροπής «ΦΥΣΗ 2000» στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Δικτύου.

Τέλος το 1999 ψηφίστηκε ο νόμος «Για το σχεδιασμό χρήσεων γης και την αειφόρο ανάπτυξη» (νόμος 2742/1999). Ο νόμος αυτός συμπληρώνει τους παραπάνω νόμους και τροποποιεί το υπάρχον σύστημα διοίκησης και διαχείρισης των προστατευόμενων περιοχών.

Σήμερα στη χώρα μας υπάρχουν 10 Εθνικοί Δρυμοί συνολικής έκτασης 95.000 εκταρίων, 19 Αισθητικά Δάση συνολικής έκτασης 33.000 εκταρίων, 5 Προστατευόμενα Μνημεία της Φύσης έκτασης 16.500 εκταρίων, 700 καταφύγια Άγριας Ζωής έκτασης 9.000 εκταρίων, 11 Εθνικοί Υγρότοποι έκτασης 100.000 εκταρίων και 2 Μνημεία (τόποι) παγκόσμιας Κληρονομιάς, έκτασης 105.000 εκταρίων.

Με την Οδηγία 92/43 του 1992 της Ευρωπαϊκής Ένωσης του Δικτύου

«Φύση 2000» επιλέχθηκαν στη χώρα μας 296 περιοχές ως σημαντικές περιοχές για την προστασία κινδυνευόντων ειδών της πανίδας και της χλωρίδας καθώς και των οικοτόπων τους. Οι περιοχές αυτές είναι διεσπαρμένες σε ολόκληρη τη χώρα, ανέρχονται σε 296 και καταλαμβάνουν έκταση περίπου 2.360.000 εκταρίων ήτοι το 18% της έκτασης της χώρας μας.

Συμπεράσματα

- Η Ελλάδα είναι μια χώρα που το φυσικό περιβάλλον της είναι πολύτιμο τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο.
- Η οικολογική και οικονομική αξία του φυσικού περιβάλλοντος της χώρας μας είναι ανεκτίμητη και δεν έχει ακόμα αναγνωριστεί.
- Για το λόγο αυτό θα πρέπει να διαχειριστεί σωστά έτσι ώστε να παραμείνει αναλλοίωτο στο μέλλον.
- Με τη σωστή διαχείριση και αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής μας κληρονομιάς είναι δυνατόν να εξοικονομηθούν οι πόροι που είναι απαραίτητοι για την αξιοπρεπή διαβίωση των μελλοντικών γενιών.
- Το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδος παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτο από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Γιαυτό θα πρέπει να αντιμετωπίζεται με σεβασμό από όλους μας. Για να γίνει όμως κάτι τέτοιο πράξη, χρειαζόμαστε καλά ενημερωμένους πολίτες, καλά ενημερωμένα διοικητικά στελέχη και στελέχη ΟΤΑ, και προπάντων καλά ενημερωμένους πολιτικούς.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γερασιμίδης Α. 2001. Ιστορία της Δασικής Βλάστησης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Σελ. 91.

Γρίσπος Π. 1973. Δασική Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδος. Υπ. Εθν. Οικονομίας, Τμήμα Γεωργίας, Γεν. Διεύθυνση Δασών, Αθήνα. Σελ. 285.

Κοντός Π. 1929. Ελληνική Δασική Ιστορία. Αθήνα. Σελ. 263.

Μπάουμαν Ε. 1993. Η ελληνική χλωρίδα στο μύθο, στην τέχνη, στη λογοτεχνία. Έκδοση της Ελ. Εταιρίας Προστασίας της Φύσης. Αθήνα. Σελ. 249.

Ντάφης Σ., Ζάγκας Θ., Ισπικούδης Ι., Μιχαλοπούλου Ε., Γκανάτσας Π. 2002.

Το Ελληνικό Δάσος, Ποικιλότητα-Λειτουργίες. Γεωτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος. Θεσσαλονίκη. Σελ. 23.

Τζουβάρας Θ. 1983. Το νομικό πλαίσιο των Εθνικών Δρυμών. Ανακοίνωση στη διάσκεψη για τους Εθνικούς Δρυμούς, Αθήνα, 19-20 Μαΐου 1983. Σελ. 9.

Τρακόλης Δ. 1999. Προστατευόμενες φυσικές περιοχές. Προτάσεις για διοίκηση και διαχείριση. Πρακτικά 8ου Συνεδρίου της Ε.Δ.Ε. Θεσσαλονίκη: 544-551.

Trakolis D., Meliadis J., Zagas T. 2005. Protected Forest Areas in Europe – Analysis and Harmonization. (PROFOR) Country Report – Greece. Eds J. Latham, G. Frank, O. Fahy, K. Kirby, H. Miller, and R. Stiven. Cost E27, Vienna: 159-171.